

**Олена Пилипей**, канд. філол. наук  
ORCID ID: 0000-0003-4711-0613  
e-mail: 19lena78pylypei@gmail.com  
Український медичний ліцей  
НМУ імені О. О. Богомольця, Київ  
асоціація "Український дім",  
Сен-Жермен-ан-Лей, Франція

**ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ  
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ  
СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ  
(на матеріалі текстів Василя Земляка "Тихоня"  
та Жана Жіоно "Чоловік, що саджав дерева")**

*Ідеться про особливості вираження позиції автора в творах українського та французького авторів середини ХХ століття. Проаналізовано художні прийоми і засоби актуалізації авторської свідомості у творах В. Земляка та Ж. Жіоно, виокремлено авторські точки зору, висловлені в їхніх творах, розглянуто притаманні саме їм художні прийоми та засоби втілення авторської позиції.*

**Ключові слова:** авторська позиція, авторська точка зору, регіональна література, химерна проза, ремінісценція, організація повісткування, позасюжетні елементи, обрамлення.

**Історія дослідження питання.** Наукова проблема дослідження авторської позиції у художньому творі має ґрунтовну теоретичну розробку в національному й світовому літературознавстві впродовж усього ХХ століття. Серед літературознавців, які займалися і займаються розробкою проблеми автора та його позиції у творі, можна назвати М. М. Бахтіна, Н. К. Бонєцьку, В. В. Виноградова, Л. Я. Гінзбург, А. Л. Гришуніна, Г. А. Гуковського, М. Х. Гуменного, В. Б. Катаєва, Б. О. Кормана, Ю. М. Лотмана, Д. Є. Максимова, Ю. В. Манна, Л. А. Мешкову, К. Г. Петросова, С. Руссову, В. О. Світельського, В. Л. Смілянську, Н. Степанова, Л. Б. Стрюк, Д. М. Тамарченко, В. Г. Терещенко, К. П. Фролову та ін. Теоретична розробка цього питання потребує деталізації на конкретному літературному матеріалі.

Крім того, творчість представників різних культур і літератур, українця В. Земляка та француза Ж. Жіюно, в контексті розвитку європейської малої прози середини ХХ століття демонструє спільну тенденцію до рефлексій про людину, її місце в житті, її екзистенційний вимір. Ці рефлексії втілюються на різному національному ґрунті. Тому цікавим видається розглянути твори авторів одного періоду, але різних за культурним і ментальним світосприйняттям.

**Метою** статті є розгляд особливостей художнього втілення авторської позиції в українській та французькій малій прозі середини ХХ століття на матеріалі творів В. Земляка "Тихоня" та Ж. Жіюно "Чоловік, що саджав дерева". **Предмет** дослідження становить специфіка художнього вираження авторської позиції. **Об'єктом** є оповідання "Тихоня" В. Земляка і "Чоловік, що саджав дерева" Ж. Жіюно.

**Методологія.** Для розв'язання поставленої проблеми використано такі методи дослідження, як системно-естетичний, історико-культурний, історико-порівняльний, комплексний текстуальний аналіз, синтез матеріалу тощо.

**Виклад основного матеріалу.** Організаційним началом художньої структури тексту є творча індивідуальність митця, яка визначає своєрідність, оригінальність, особистісне світобачення і світовідчуття, втілені у творі. Єдність усіх компонентів художнього твору зумовлює образ автора як "втілення суті твору, що об'єднує всю систему мовних структур персонажів у їх співвідношенні з оповідачем... і через них є ідейно-стилістичним уособленням, фокусом цілого..." [2, с. 181]. Авторська позиція є вираженням ставлення автора до дійсності. Авторське світосприйняття надзвичайно важливе в проблематико-ідейній та художній організації його творів.

Досліджуючи авторську позицію у творі, ми пізнаємо світорозуміння іншої людини. "Побачити і зрозуміти автора твору – означає побачити і зрозуміти іншу, чужу свідомість та її світ, тобто інший суб'єкт [1, с. 320]. Позиція автора у творі виражається за допомогою художніх засобів і прийомів її вираження: "...все, що є у творі, – це засіб вираження авторської свідомості" [5, с. 53].

З часів своєї появи творчість українського письменника В. Земляка привернула увагу дослідників, зокрема О. Бабишкіна, А. Берегуляка, Л. Боярської, І. Дзюби, В. Дончика, М. Ільницького, Г. Ключека, А. Кравченко, П. Майдаченка, Н. Мелешенко, Г. Насмінчук, А. Погрібного, Г. Сивоконя та ін. Як зазначав М. Стельмах, даючи оцінку вже раннім творам В. Земляка: "В українську літературу прийшов ще один письменник, зі своїми поетичними шуканнями, з романтичним поглядом на світ, зі знанням життя і людей, про яких він пише...[...]...від його перших книг повіяло "зеленим пахучим шумом Полісся і свіжістю молодого таланту" [6, с. 21]. Творчість В. Земляка в українській літературі пов'язується в першу чергу, з розвитком химерної прози 60–70-х років ХХ ст. У творчому доробку В. Земляка це велика проза, зокрема "Зелені млини", "Лебедина згряя". Проте мала проза письменника залишалася поза увагою літературознавців, тим більше в аспекті втілення авторської позиції.

У малій прозі В. Земляка увага привертається до звичайної людини, зокрема до дитини, її переживань, думок, почувань. У середині ХХ ст. в українській літературі це досить актуальна тема, оскільки відбувається повернення до теми маленької простої людини, її цінності відповідно до її морально-етичних імперативів. Так, у невеличкому оповідання "Тихоня" (1954) В. Земляк подає простий побутовий епізод з життя хлопчика Толі, який приїхав у село до бабусі погостювати й долучився до сільської атмосфери.

У назву твору винесено прізвисько коня Тихоня, з яким подружився Толя під час роботи на сільському полі. Це прізвисько стає характеристикою емоційно-психологічного стану тварини, але ця тварина дуже схожа на самого хлопчика: "Це був тендітний, бліденький підліток, мало схожий на сільських хлопчаків, огрубілих, засмаглих, немов налаштованих до роботи, їх охоче відправляли в поле, кого до жаток, кого до снопів, навіть найменшого з них, пустуна Петрика, взяли у водовози, а Толя неприкаяно походжав батіжком, заздрив їм та все натякав заклопотаним бригадирам, що і він робітник" [3, с. 152]. Тихий, скромний хлопець і нічим не примітна конячка мають багато спільного.

Автор організовує повістуння від 3-ої особи розповідача, який впроваджує об'єктивний спосіб оповіді у творі. Сюжет будується на активному використанні діалогів та полілогів. Головний персонаж – дитина. Цим автор акцентує на передачі безпосереднього, широкого сприйняття світу. Тоді, коли всі дорослі махнули рукою на Тихоню, що вона не годна до роботи, Толя повірив у неї, і вона відповіла взаємною прив'язаністю до хлопчика. Толя вперше бачить цю конячку, у нього немає упередженого ставлення. Через внутрішнє мовлення Толі автором підкреслюється щире ставлення хлопчика до тварини: «Чому ж "так собі"? – дивувався Толя, несміливо підступаючи до Тихоні. – Конячка як конячка, і все в неї на місці: ноги, грива, хвіст...» [3, с. 153]; «"Ні, досить пристойна конячка", – вирішив Толя, догідливо розправляючи їй таку ж, як і хвіст, пишну смоляну гриву, в якій посіялись реп'яхи» [3, с. 153]; "Давай же, давай, чудненька! – відчайдушне благав Толя, згоряючи з сорому: – Тягни, Тихонечко!.." [3, с. 154].

Ставлення інших персонажів до Тихоні подається за допомогою контрасту, наприклад, Маковей: "Це Тихоня. Конячина так собі, та в линку ліпшої не дадуть" [3, с. 153]; "Гони її, анахтему, під три чорти!" [3, 153]; або дівчат: "– Ти багато заробиш цією неробою!"; [3, с. 154].

Ставлення Толі до Тихоні й ставлення інших персонажів до Тихоні будується на контрасті, який містить елемент персоніфікації "помилувався нею... біла лисинка на розумнім чолі, добрі вологі очі..." [3, с. 153]. Дбайливе, лагідне ставлення Толі до конячки слугує характеристикою самого Толі: "Вибирав якнайобережніше, аби не завдати Тихоні болю" [3, с. 153]; "Ласкаво припрошував: – Їж, Тихоню, пий, Тихоню!" [3, с. 154]; "...але був з нею ще ласкавіший, ніж звичайно. Жодного разу не торкнув її батіжком, на стоянках розчісував їй смоляну гриву..." [3, с. 156].

Автор передає психологічно-емоційний стан хлопчика через його переживання, що він не справиться з роботою на скиртуванні соломи: "У скронях застукали молоточки, в очах зарябіло, і він нічого не бачив, окрім Тихоні, прирослої до землі, та грізної постаті Маковей на столі молотарки" [3, с. 155].

Добре ставлення Толі до коня відродило у Тихоні довіру до людини. Кінь прийшов провести на перон свого маленького господаря, коли той їхав до міста. Звичайний сюжет з сільського життя акцентує увагу на авторській ідеї віри в добро, зв'язку людини і тварини.

У французькій літературі творчість Ж. Жіоно є однією з найвизначніших і найпотужніших у ХХ столітті (Л. Фурко). Його твори належать до так званого "регіонального" роману, періодом розквіту якого вважається перша третина ХХ ст. (М. Женева, А. Пурра, Е. Перошон, М. Бедель, М. Жуандо, П. Казен, Ж. Куртелін, Г. Шевальє. М. Еме та ін.). "Регіональна" література характеризується зосередженням на деталях і характеристиках певного регіону країни. Вона передає специфічні риси місцевості, місцевий колорит, менталітет. Як пише Ж. Естоньє, провінційний або регіональний роман, мов "сімейний портрет" [8, с. 317].

Ж. Жіоно у своїх творах відтворює ідилію й життя французького патріархального селянина. Для нього на першому плані захват від природного порядку та індивідуальної свободи, які несумісні з сучасним світом [11, с. 302]. Для творчості Ж. Жіоно дуже важливим є поняття індивідуальної свободи, як зазначає П. Сітрон, французький дослідник творчості Ж. Жіоно: "...глибока потреба у свободі... є в основі його природи..." [7, с. 179]. Інший французький літературознавець так характеризує стиль творів Ж. Жіоно: "...відчуються тонкі нарративні комбінації, які свідчать про його віртуозність. Вражаючий поет-матеріаліст та чарівний оповідач ...захоплення, чуттєвість, ритмічність ніжного слова веде до життєвої експресії імпульсів містичного матеріалізму, та до переваг у формі" [9, с. 471].

Новела "Чоловік, що саджав дерева" написана 1953 року. Привертає увагу той факт, що новела має супровідний лист, написаний автором пізніше 1957 року до Голови водного та лісового господарства у Діні, пана Вольдерона. У цьому листі письменник пояснює деякі моменти стосовно свого твору. Автор зазначає, що персонаж "Ельзеар Буфф'є є персонажем вигаданим" [4]. Далі Ж. Жіоно пояснює мету написання твору – "розбудити в людях любов до дерев, або точніше, заохотити людей саджати дерева... Та судячи з результату, я досяг своєї мети завдяки тому

вигаданому персонажу" [4]. Таким чином, у цьому листі автор наголошує на соціальному резонансі своєї новели.

В аспекті реалізації авторської позиції слід відзначити цікаву форму цього твору. Новела має художнє обрамлення: починається моральним висновком і закінчується моральними роздумами про сутність людини, її призначення у світі. Ці позасюжетні елементи споріднюють цей твір з байкою. А фабула, розповідаючи історію знайомства оповідача з чоловіком, що саджав дерева, ніби ілюструє філософські роздуми, висловлені в обрамленні.

Авторська позиція Ж. Жіно характеризується детальним описом місцевості з точними географічними назвами (Прованс, р. Дюранс, р. Дрома, рівнини Комта Венессен, Мон-Ванту, департамент Нижні Альпи, область Воклюз). Для автора дуже важлива ця деталізація, це як закорінення в світ маленької батьківщини. Як зазначає Анрі Годар, "ця локалізація очевидна, однак ніколи не була однозначною. Коли Жіно згадує реальні назви, він переносить їх у вигаданий світ....[...]...Географічні реалії непомітно занурені у вигадку. Назв міст, сіл, річок, пагорбів або вершин було б ще більше. Прованс був би завжди там, не будучи там...." [10, с. 11].

Своєрідним засобом актуалізації авторської позиції є назва твору Ж. Жіно, яка вказує на характеристику головного персонажа за родом діяльності – "Чоловік, що саджав дерева". Цікавим є те, що дієслово у назві твору в перекладі українською мовою передано формою недоконаного виду, що відповідає у французькій мові часовій формі *imparfait*, що виражає семантику дії, незавершеної в часі. Е. Буфф'є саджав дерева протягом усього життя до самої смерті. Саджання дерев безперервне як надія на відродження і природи, і людини.

У портретній характеристиці персонажа Ельзеара Буфф'є Ж. Жіно акцентує увагу на його психологічному стані: "Цей чоловік говорив мало. Загалом це притаманно самотнім, утім відчувалося, що він упевнений у собі, та йому можна довіряти" [4, с. 2]. Разом із тим авторська точка зору фіксується на матеріально-побутовій характеристиці персонажа: "Я помітив, що пастух чисто поголений, що всі гудзики в нього міцно пришиті, а весь його одяг старанно залатано – латок було не

видно" [4, с. 2]. Е. Буфф'є являє собою людину, упевнену в своїх діях: "Я ніколи не бачив, щоб він вагався чи мав сумніви у чомусь. Так таки Бог відає, коли у справі є Його рука!" [4, с. 5].

Наголошено на емоційно-психологічному стані Буфф'є та його впливі на оповідача: "Товариство цього чоловіка мені приносило спокій... він справляв враження людини, яку ніщо не могло стурбувати" [4, с. 3]. Е. Буфф'є справляє враження на оповідача. Після знайомства з ним спогади про цього вівчара оповідач проносить крізь війну: "Ще напередодні я почав згадувати пастуха, що саджав дерева" [4, с. 4]. Згадка про Е. Буфф'є ніби допомагає вижити: "Коли б згадати, що все це зробив своїми руками той чоловік, вклавши у цю справу свою душу – без застосування будь-яких технічних засобів – то можна усвідомити, що люди можуть бути настільки ж дієвими, як і Бог, не тільки у справі руйнуванні" [4, с. 4]. З вуст оповідача дізнаємося історію цього вівчара: "Вже три роки на самоті він саджав дерева. Посадив їх він уже сто тисяч. З них зійшли тільки двадцять тисяч... Його ім'я було Ельзеар Буфф'є. Тримав у долині свою ферму. Саме там він прожив все життя. Він утратив єдиного сина, а відтак і жінку. Тоді він усамітнівся, і насолоджувався спокійним життям зі своїми вівцями та псом. Він дійшов висновку, що цей край вмирає через те, що тут немає дерев, та додав, що оскільки в нього не було ніяких важливих справ, він вирішив виправити такий стан речей" [4, с. 3-4].

В образі Е. Буфф'є автор трансформує точку зору на самотність, що це таке, як людина почувається в цьому. Фактично, самотність – це одна з головних рис Е. Буфф'є, яка йому допомагає, подобається йому: "Аби уявити собі точніше цей надзвичайний характер, слід пам'ятати, що працював він у цілковитій самотности – у самотности настільки повній, що під кінець життя утратив звичку говорити. А може, він не бачив у цьому необхідности" [4]; "Він умів цінити працю. Він також умів мовчати" [4]; "Спокійна та розмірена праця, життєдайне гірське повітря, помірність, а особливо спокій душі дали цьому старцю багатирське здоров'я. Він був атлетом від Бога. "Цікаво, скільки ще гектарів він збирається засадити?", подумав я про себе" [4]. Самотність не розчаровує людину, а навпаки наповнює, надихає. Самотність для самоусвідомлення свого єства і своїх дій.

Закінчується новела роздумами оповідача про людину взагалі, використовуючи біблійну ремінісценцію про ханаанську землю: "Коли я міркую про те, що одна людина, спираючись лише на власні фізичні та моральні сили, сама подужала воскресити цю ханаанську землю, я доходжу висновку, що попри все, людська істота є гідна захоплення. Але коли зважити на те, скільки було треба душевної завзятості, самовідданості та щедрості, аби отримати такого результату, мене охоплює почуття надзвичайної поваги до цього літнього неосвіченого селянина, який зміг виконати працю гідну Бога" [4]. Згадка про ханаанську землю сакралізує вчинок персонажа, автор підносить значення саджання дерев, працю гідну Бога. У цьому авторське розуміння сили людини, яка робить благі справи.

**Висновки.** Отже, на основі проведеного аналізу творів двох письменників в аспекті вияву авторської позиції, можна зазначити, що кожен з авторів використав свій арсенал художніх прийомів і засобів для цього.

В оповіданні "Тихоня" В. Земляка автор виявляє свою авторську точку зору на зв'язок людини і природи (тварини). Для твору В. Земляка характерними в аспекті втілення авторської позиції є назва твору, принцип повісткування від 3-ої особи, портретна характеристика персонажа, прийом контрасту, акцент на емоційно-психологічному стані людини.

У своєму творі "Чоловік, що саджав дерева" Ж. Жіноно реалізує авторську точку зору на самотність, на зв'язок людини і природи, на реалізацію особистості. Серед художніх прийомів і засобів втілення цієї позиції можна відзначити важливу роль позасюжетних елементів, зокрема супровідний лист до твору, художнє обрамлення, які виражають морально-етичний погляд автора. Також назва твору, портретна характеристика персонажа, принцип організації повісткування від 1-ої особи, через яку відбувається розповідь про історію головного персонажа, його взаємодію з оповідачем. Цікавим є використання біблійної ремінісценції (згадка про ханаанську землю), емоційно-психологічний стан персонажа та його вплив на оповідача, детальний опис місцевості.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтін М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках: Досвід філологічного аналізу // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. Л.: Літопис, 1996. С. 318–322.
2. Виноградов В. О теории художественной речи. М.: Высш. шк., 1971.
3. Земляк В. Тихоня / Земляк. В. Твори у 4 т. К., 1984. Т. 4. С. 152–157.
4. Жіоно Ж. Чоловік, що саджав дерева / Переклад з французької: Андрій Андрусак. Режим доступу: <http://www.pinetum.org/GionoUR.htm>
5. Островська А. С. Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації к. ХІХ – п. ХХ ст. (на матеріалі малої прози В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського): Автореф. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1999.
6. Стельмах М. Лист до Василя Земляка // *Дніпро*. 1981. № 6–7. С. 21.
7. Citron. Giono. Paris, 1995. P. 179.
8. Estaunié. J. Roman et Province / J. Estaunié. – 1 vol in 16. – Laffont, 1943. – 317 p.
9. Fourcaut L. Giono Jean 1895 – 1970 / L. Fourcaut // *Encyclopedia universalis*. – Paris: Encyclopedia Universalis France 1989. Corpus 10: Furtwangler – Guerre de cent ans. P. 471–473.
10. Godar H. Avant-propos Jean Giono. Provence. Textes reunis et presents par Henri Godar. Gallimard, 1993. P. 9–18.
11. Nartau C., Nouailhac I. Litterature fraincaise. Les grands mouvements litteraires du Moyen Age au XX siecle. – P.: Libro, 2010. – 382 p.

## REFERENCES

1. Bakhtin M. Problema tekstu u linhvistytsi, filolohii ta inshykh humanitarnykh naukakh: Dosvid filolohichnoho analizu // Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st. / Za red. M. Zubrytskoi. L.: Litopys, 1996. S. 318–322.
2. Vynohradov V. O teorii khudozhestvennoi rechy. M.: Vyssh. shk., 1971.
3. Zemliak V. Tykhonia / Zemliak. V. Tvory u 4 t. K., 1984. T. 4. S. 152–157.
4. Zhiono Zh. Cholovik, shho sadzhav dereva / Pereklad z francuzkoi: Andrii Andrusiak. Rezhym dostupu: <http://www.pinetum.org/GionoUR.htm>
5. Ostrovska A. S. Formy vyrazhennia avtorskoi svidomosti v tvorchosti pysmennykiv novoi heneratsii k. XIX – p. XX st. (na materialii maloi prozy V. Stefanyka, O. Kobylyanskoi, M. Kotsiubynskoho): Avtoref. ... kand. filol. nauk. Dnipropetrovsk, 1999.
6. Stelmakh M. Lyst do Vasyliia Zemliaka // *Dnipro*. – 1981. № 6–7. S. 21.
7. Citron. Giono. Paris, 1995. P. 179.
8. Estaunié. J. Roman et Province / J. Estaunié. 1 vol in 16. Laffont, 1943. 317 p.
9. Fourcaut L. Giono Jean 1895 – 1970 / L. Fourcaut // *Encyclopedia universalis*. – Paris: Encyclopedia Universalis France 1989. Corpus 10: Furtwangler. Guerre de cent ans. P. 471–473.
10. Godar H. Avant-propos Jean Giono. Provence. Textes reunis et presents par Henri Godar. Gallimard, 1993. P. 9–18.
11. Nartau C., Nouailhac I. Litterature fraincaise. Les grands mouvements litteraires du Moyen Age au XX siecle. P.: Libro, 2010. 382 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.23

**Olena Pylypei**, PhD (Philol.)  
ORCID ID: 0000-0003-4711-0613  
e-mail: 19lena78pylypei@gmail.com  
Ukrainian Medical Lyceum of O. O. Bogomolets  
National Medical University, Kyiv  
the association "The House Ukrainian"  
Saint Germain-en-Laye, France

**ARTISTIC EXPRESSION OF THE AUTHOR'S POSITION  
IN UKRAINIAN AND FRENCH SHORT PROSE  
OF THE MIDDLE OF THE 20th CENTURY  
(on the example of the texts of Vasyl Zemliak "Tykhonia"  
and Jean Jionnot "The man who planted a tree")**

*The article deals with the peculiarities of the expression of the author's position in the works of Ukrainian and French authors of the middle of the 20th century. The artistic techniques and means of actualizing the author's consciousness in the works of V. Zemliak and Zh. Ziono are analyzed, the author's points of view expressed in their works are distinguished, the artistic techniques and means of embodying the author's position specific to them are considered.*

**Keywords:** *author's position, author's point of view, regional literature, whimsical prose, reminiscence, narrative organization, non-plot elements, framing.*